

1. INLEDNING

Många filosofer har ansett att kunskapsteori är en normativ disciplin.¹ Detta kunde exempelvis innebära att den åtminstone delvis handlar om vad vi *bör* tro eller om hur vi *bör* bära oss åt för att nå kunskap om saker och ting. En känd företrädare för åsikten att kunskapsteorin är normativ är Jaegwon Kim. Han menar att en huvuduppgift för västerländsk kunskapsteori alltsedan Descartes, Locke och Hume har varit att identifiera de kriterier som *bör* styra accepterandet och förkastandet av trosuppfattningar.² Han hävdar också

att berättigande [*justification*] är ett centralt begrepp i vår kunskapsteoretiska tradition, att berättigande, som det uppfattas i denna tradition, är ett normativt begrepp, och följaktligen att kunskapsteorin själv är ett normativt undersökningsområde, vars huvudsakliga syfte är ett systematiskt studium av betingelserna för berättigad tro.³

Enligt denna uppfattning tycks det alltså finnas en viktig likhet mellan kunskapsteori och moralfilosofins centrala område, normativ etik. Hos Kim betonas denna analogi helt explicit:

Kunskapsteorin är en normativ disciplin i lika hög grad, och i samma mening, som normativ etik.⁴

Detta uttalande kan förefalla lite väl extremt. Man kunde tycka att kun-

¹I förordet till den svenska översättningen av W. V. Quines bok *Pursuit of Truth* skriver översättaren Fredrik Stjernberg: "Traditionellt har kunskapsteorin uppfattats som en normativ disciplin, som har till uppgift att säkerställa kunskapsanspråk från skeptikerns tvivel, en verksamhet som skall kunna ange vad som krävs för att något skall kunna vara kunskap" (Quine 1993, s. 8).

²En huvuduppgift är alltså att "identify the criteria by which we *ought* to regulate acceptance and rejection of beliefs" (Kim 1988, s. 381; min kursivering).

³Kim 1988, s. 383.

⁴"Epistemology is a normative discipline as much as, and in the same sense as, normative ethics" (Kim 1988, s. 383).

skapsteorin i alla fall inte är *enbart* normativ, eftersom den ändå innehåller vissa delar som inte är normativa, t.ex. diskussionen av olika argument för och emot skepticism eller sådant som kan räknas in i det som brukar kallas naturalistisk kunskapsteori.⁵ I så fall vore kunskapsteorin inte normativ ”i lika hög grad” som den normativa etiken. Men det är förstås förenligt med att *vissa delar* av kunskapsteorin är normativa, i samma mening av ”normativ” som den normativa etiken är normativ. Den normativa etiken handlar ju om hur man bör handla, och kunskapsteorin kan kanske innehålla något om hur man bör tänka eller om vad man bör tro. En sådan avdelning inom kunskapsteorin kunde man i så fall kalla ”normativ kunskapsteori”.

Om man inte tycker att kunskapsteorin kan eller ska tala om för oss vad vi bör tro eller hur vi bör resonera, så kunde man i stället säga att den ska tala om för oss vilka uppfattningar som är berättigade. Kim skulle hålla med om det, men han skulle alltså säga att detta är en normativ uppgift eftersom ”berättigande” är ett normativt begrepp.

Vad innebär det då att en uppfattning är ”berättigad”? Kanske kunde man säga att en uppfattning per definition är berättigad om (och endast om) man *får* ha den, dvs. om det inte är så att man *bör undvika* att ha den. I så fall skulle en normativ kunskapsteori inte behöva tala om för oss vad vi bör tro. Men man kunde också tänka sig att berättigande är lite starkare än så. En berättigad uppfattning kunde vara en som vi inte bara *får* ha, utan som vi också i någon mening *bör* ha.⁶ Och i bägge dessa fall kan det verka rimligt att säga att berättigande är ett normativt begrepp. Så långt kan Kim ha rätt.

2. NATURALISM

Det Kim framför allt vänder sig mot är naturaliserad kunskapsteori i den form som W. V. Quine förespråkat. Enligt Kim kan den inte nämligen inte säga något alls om de betingelser under vilka en uppfattning är berättigad – och detta är alltså något som enligt Kim har varit en viktig uppgift för den traditionella kunskapsteorin.

Quine å sin sida menar att den traditionella kunskapsteorin ohjälpligt har misslyckats: det har visat sig vara omöjligt att härleda våra teorier om verkligheten med säkra härledningar från säkra utgångspunkter, som t.ex. Descartes tänkte sig. Filosofin kan inte tillhandahålla en säker grund för

⁵Den mest kända versionen av naturalistisk kunskapsteori är den som förespråkas av Quine, bl.a. i Quine 1969.

⁶Man kan också tänka sig icke-normativa tolkningar av ”berättigad”. Se t.ex. Steup 2010, avsnitt 2.1. Jag ska emellertid här säga mycket lite om sådana tolkningar. Kim för sin del bortser helt från dem.

vetenskapen. Det kan inte finnas någon ”första filosofi”, som är säkrare än vetenskapen och som vetenskapen kan härledas från. Men i så fall kan vi lika gärna utgå från vetenskapen själv eller, med andra ord, vad vi för närvarande tror oss veta – eftersom vi inte har någon säkrare utgångspunkt – och sedan försöka beskriva och förklara uppkomsten av våra uppfattningar om verkligheten med vanliga vetenskapliga metoder. Detta är vad en naturalistisk kunskapsteori gör, enligt Quine. Eftersom det då inte längre är fråga om att underbygga eller certifiera vetenskapen, så blir det inte cirkulärt. Och det finns fortfarande en likhet med äldre kunskapsteori i och med att man intresserar sig för relationen mellan evidens och teori.

Men var tar då det normativa i kunskapsteorin vägen? Kim menar att det inte kan ha någon plats i en naturalistisk kunskapsteori av Quines typ.⁷

3. KIMS INVÄNDNING MOT QUINES PROGRAM

Kim håller med Quine om att Descartes program inte kan genomföras. Här är de överens och Kim menar att de allra flesta filosofer skulle hålla med.⁸ Men Kim påpekar att detta inte innebär att man måste godta Quines naturalistiska alternativ. En mer närliggande möjlighet är att man håller fast vid det traditionella projektet, som fokuserar på berättigande, samtidigt som man går med på att just Descartes idé om berättigande måste överges. Vad man fortfarande kan och bör göra, enligt Kim, är (1) att identifiera kriterier för berättigande, och (2) att avgöra vilka av våra uppfattningar som uppfyller dessa kriterier⁹ – eller, eventuellt, att visa att de flesta av våra uppfattningar, kanske särskilt inom vetenskapen, faktiskt uppfyller kriterierna.

Detta kan låta rimligt. I stället för Descartes form av fundamentism kan man ju försöka med en koherentistisk kunskapsteori (”reflektivt ekvilibrium”) eller med någon form av fundamentism som varken kräver grunder som inte kan betvivlas eller rent deduktiva steg från dessa grunder.¹⁰ I så fall har man, enligt Kim, bevarat kunskapsteorins normativa karaktär. Han menar att Quine tvärtom föreslår att det normativa tas bort.¹¹

Quine anser ju att en naturaliserad kunskapsteori fortfarande ska intressera sig för relationen mellan evidens och teori, men Kim menar att

⁷Däremot menar Kim att det kan ha en plats i andra former av naturalistisk kunskapsteori, se Kim 1988, s. 397.

⁸Jfr Kim 1988, s. 386.

⁹Se Kim 1988, s. 388: ”the problem of epistemic justification, the two-part project of identifying the criteria of epistemic justification and determining what beliefs are in fact justified according to those criteria”.

¹⁰Kim nämner några sådana varianter på s. 388.

¹¹”Quine is urging us to replace a normative theory of cognition with a descriptive science” (Kim 1988, s. 389).

denna relation hos Quine uppfattas som rent *kausalt*, medan den i traditionell kunskapsteori är *evidentiell*: evidensen för en uppfattning ska göra uppfattningen ”rimlig” eller ”rationell”; den är sålunda en normativ relation.¹² Återigen visar detta, enligt Kim, att det normativa inte har någon plats i Quines naturalistiska kunskapsteori, och att denna alltså inte är någon kunskapsteori alls i vanlig mening. (Själva kunskapsbegreppet är för övrigt också ett normativt begrepp enligt Kim, eftersom kunskap enligt den klassiska analysen är detsamma som sann och *berättigad* tro – och begreppet ”berättigad” är normativt.)

4. VAD QUINE SKULLE KUNNA INVÄNDA MOT KIM

När Kim ska visa att Quine inte intresserar sig för berättigande, utan endast för kausala samband mellan evidens och teori, så citerar han följande passage från Quine (1969): ”Om vi letar efter den kausala mekanismen bakom vår kunskap om den yttre verkligheten, och inte efter ett berättigande av denna kunskap i termer av något som ligger före vetenskapen . . .”¹³ Jag menar att Kim har missförstått detta. Citatet visar inte, som Kim tror, att Quine är ointresserad av *berättigande*, utan endast att han är ointresserad av berättigande genom en *första filosofi*.

Quine tror alltså att det inte kan finnas något *utanför* vetenskapen, något helt oberoende av vetenskapen, från vilket vetenskapen på något sätt kan härledas. Det är detta som gör att han menar att man kan och bör använda sig av de olika vetenskaperna när man ska studera kunskap och teoribildning. Men det betyder inte att han skulle förneka att det finns normativa inslag i kunskapsteorin. Tvärtom säger han att hans kritiker ”har fel när de påstår att det normativa elementet, så karakteristiskt för kunskapsteorin, försvinner” i hans naturaliserade kunskapsteori.¹⁴

Så långt är det ganska lätt att förstå Quines position. Men när han ska ge exempel på normativa inslag i kunskapsteorin är det inte riktigt lika lätt. Han säger att normativ kunskapsteori naturaliseras till ”ett kapitel i ingenjörskonsten: tekniken att förutsäga sinnesretningar”. Och han säger

¹²Jfr Kim 1988, s. 390. Strängt taget är väl relationen mellan evidens och teori *logisk*, snarare än *kausalt*: teorin – i kombination med relevant bakgrundssällskap – implicerar (eller förklarar) evidensen. Men stimulering av sinnesorgan, eller observations*händelser*, kan vara kausalt relaterade till *accepterandet* av en viss teori hos en viss person vid en viss tidpunkt. Och ett sådant accepterande kan vara mer eller mindre berättigat eller rationellt.

¹³Kim 1988, s. 388, fotnot 16: ”If we are seeking only the causal mechanism of our knowledge of the external world, and not a justification of that knowledge *in terms prior to science* . . .” (observera den kursiverade frasen; kursiveringen är min).

¹⁴Quine 1993, s. 33.

att den naturaliserade kunskapsteorins ”mest betydande norm [...] är helt enkelt empirismens paroll: *nihil in mente quod non prius in sensu*”.¹⁵ Det är kanske inte så lätt att begripa. Är detta över huvud taget några normer?

Att det inte finns något i medvetandet som inte tidigare funnits i sinnena är ju ett deskriptivt påstående om verkligheten. Men Quine menar att detta är något som vetenskapen lär oss och att den därmed ”varnar oss för telepatiker och spåmän”. Och detta innebär väl i sin tur att vi bör undvika att lita på vad telepatiker och spåmän säger – vilket ju är en *norm*. På liknande sätt kan vi av vetenskaperna lära oss hur vi *bör* bära oss åt för att bilda hypoteser med vars hjälp vi kan göra korrekta förutsägelser (”förutsäga sinnesretningar”). Detta tycks ju vara något normativt.

För övrigt så säger faktiskt Quine också något direkt om berättigande. Han säger att naturalismen innebär att naturvetenskapen inte behöver något annat berättigande än det som bygger på observation och den hypotetisk-deduktiva metoden.¹⁶ Detta verkar vara en metod som skulle kunna accepteras även av Kim. Inte nödvändigtvis så att han anser att det är den bästa metoden, men i alla fall så att den innefattar ett kriterium för berättigande i Kims mening.

Quine säger också att ”naturaliserad epistemologi på sin normativa sida är inriktad på heuristik i allmänhet – på hela strategin av rationella gissningar vid uppställandet av vetenskapliga hypoteser”.¹⁷ Här finns alltså diverse normer om hur man bör välja mellan olika möjliga hypoteser, som sedan kan utsättas för prövning.

Allt detta tyder på att Kim har fel när han påstår att det normativa inte har någon plats i Quines naturalistiska kunskapsteori.

5. INSTRUMENTELLA NORMER

Men man kan fråga sig om inte Kim och Quine menar olika saker med ”normer”. Hos Quine är det förmodligen fråga om instrumentella normer, som enbart anger effektiva medel till ett givet mål (av typen: ”man bör göra A för att uppnå B”). Men Kim menar ju att kunskapsteori är en normativ disciplin i samma mening som normativ etik – och de normer

¹⁵Quine 1993, s. 33. Den latinska frasen kan översättas: ”Det finns inget i medvetandet, som inte tidigare funnits i sinnena.”

¹⁶Naturalismen ”sees natural science as an inquiry into reality, fallible and corrigible but not answerable to any supra-scientific tribunal, and not in need of any justification beyond observation and the hypothetico-deductive method” (Quine 1981, p. 72).

¹⁷Quine 1993, s. 33. Ordet ”heuristik” betyder en praktisk metod för att föreslå lösningar till problem, en metod som dock inte garanterar att de lösningar som föreslås är korrekta.

som diskuteras i normativ etik är i allmänhet inte instrumentella. Etiska normer handlar inte bara om hur man bör göra för att nå ett visst mål. Snarare handlar de om vilket mål man bör ha eller om vad det är som gör en handling moraliskt riktig. Kims två syften med kunskapsteorin har en direkt motsvarighet i normativ etik: (1) att identifiera kriterier som gör en handling rätt, och (2) att avgöra vilka av våra handlingar som uppfyller dessa kriterier. (Det senare brukar kallas för "tillämpad etik".)

Utilitarismen är ett välkänt exempel på en uppfattning i normativ etik. Det som gör en handling rätt enligt utilitarismen är att den maximerar lycka eller välbefinnande. Enligt utilitarismen bör man alltså handla så att lyckan maximeras. Detta är inte en instrumentell norm. Den säger inte att man bör maximera lyckan för att uppnå ett visst *annat* mål. Det är en kategorisk norm, som säger att man bör maximera lyckan, punkt.

Men Quines normer tycks inte vara kategoriska. Framgångsrika förutsägelser är det mål som Quines normer är relaterade till. Normerna anger olika medel för att uppnå eller närma sig detta mål. Det betyder inte att vetenskapens huvudsyfte är framgångsrika förutsägelser, men det är detta som är avgörande när olika hypoteser ska jämföras med varandra med avseende på vetenskaplig status. Förutsägelser kan ibland vara ett mål för vetenskaplig verksamhet, men "vetenskapsspelets övergripande syften är numera teknologi och förståelse".¹⁸

Quines normer säger alltså något om hur man bör bära sig åt om man vill hitta hypoteser som medger korrekta förutsägelser. Men detta är inte normer som kan konstrueras "före" eller oberoende av vetenskapen. Det är snarare lärdomar som man kan dra av faktisk vetenskaplig verksamhet, vetenskapshistoria och vetenskaplig teoribildning. De ingår inte i någon "första filosofi".

Hur är det då med Quines syn på *berättigande*? Har han ett kriterium för berättigande av det slag som Kim efterlyser? Det ska i så fall bygga på "observation och den hypotetisk-deduktiva metoden". Jag tror inte att han någonstans explicit formulerar ett sådant kriterium. Delvis beror det nog på att han helt enkelt förutsätter att ett sådant finns implicit i det vanliga vetenskapliga sättet att värdera hypoteser. För att lösa ett problem utgår man från vad man tidigare observerat, och vad man redan tror sig veta, och man formulerar på grundval av detta en hypotes, som kan förklara det som var problematiskt.¹⁹ Denna hypotes prövas sedan mot nya obser-

¹⁸Quine 1993, s. 34. Målen för vetenskaplig verksamhet kan antagligen variera något över tiden, vilket Quine antyder, och troligen också mellan olika vetenskapsområden. Om detta, se t.ex. Laudan 1990 och Bergström 1996.

¹⁹Vissa problem har en annan karaktär, som gör att själva hypotesbildningen blir mer trivial eller närliggande. Om problemet t.ex. är om det finns liv på andra planeter, så kan ju motsvarande hypotes helt enkelt gå ut på att det finns det.

vationer (t.ex. i experimentsituationer). Om hypotesen överlever en sådan prövning, och om prövningen är tillräckligt sträng, så är man tillsvidare berättigad att godta den. Konstigare än så är det inte. Sedan kan man förstås precisera detta mer och mer, delvis i olika riktningar. Det gör också Quine (och andra filosofer) i sina skrifter.

Jag tror att detta kan uppfattas som ett kriterium för berättigande av det slag som Kim efterlyser. Men det är alltså hämtat från vanlig vetenskaplig praktik, inte från någon första filosofi.

6. KUNSKAPSTEORINS UPPGIFT

Vi har sett att Kim tycks mena att kunskapsteorin ska säga något om vad man bör eller får tro. Och eftersom han säger att kunskapsteori och normativ etik är normativa i samma mening, så verkar det som om han menar att kunskapsteorin ska leverera kategoriska normer. Är detta rimligt?

Låt oss börja med det Kim menar är kunskapsteorins andra uppgift: (2) att avgöra vilka av våra uppfattningar som uppfyller kriterierna för berättigade uppfattningar. Det innebär att filosofin ska tala om för oss vilka uppfattningar vi bör eller får ha. Men normalt går vi till helt andra källor när vi vill veta något. Om vi t.ex. vill veta vilka uppfattningar vi bör eller får ha om elektricitetens natur och användningsområden, så studerar vi väl hellre elektricitetslära än filosofi. Om vi vill veta vad vi bör tro om avgångstiderna för tågen till Uppsala, så tittar vi i en tågtidtabell snarare än i en filosofibok. Och så vidare. Ytterst är de olika vetenskapernas uppgift att tala om för oss vad vi bör tro eller vilka uppfattningar som är berättigade (på de olika områden som vetenskaperna handlar om). Med andra ord: tillämpad kunskapsteori är knappast en uppgift för filosofin.

Men av detta kan man inte dra slutsatsen att de olika vetenskaperna är "normativa". Åtminstone är de inte normativa i samma mening som normativ etik är normativ. De empiriska vetenskaperna brukar ju allmänt, och inte minst av kunskapsteoretiker, uppfattas som deskriptiva och icke-normativa. I själva verket är de väl det främsta exemplet vi har på något som *inte* är normativt.²⁰

Här är det alltså inte fråga om att förklara varför något är på ett visst sätt, utan frågan är hur det är.

²⁰Jag tror att detta är en vanlig uppfattning. Larry Laudan uttrycker den så här: "The likes of Descartes, Leibniz and Kant were keen to say how we ought to form our beliefs and how we should go about testing our claims about the world. Science, by contrast, does not appear to traffic in such normative injunctions; it describes and explains the world but it does not preach about it" (1990, s. 45). Beträffande det normativa inslaget i vetenskaplig metodologi menar Laudan att det har karaktären av hypotetiska imperativer baserade på empiriska generaliseringar; jfr 1990, s. 46.

Man kunde alltså invända att vetenskaperna inte alls intresserar sig för vad vi tror eller bör tro, utan bara för vad som är sant. På sätt och vis är väl detta riktigt. Men vetenskapshistorien visar också att de flesta teorier som vetenskaperna producerar förr eller senare visar sig vara falska.²¹ Man brukar också tänka sig att till och med våra bästa teorier endast är en sorts kvalificerade gissningar som mycket väl kan vara falska. Vi kan aldrig med säkerhet veta att de är sanna, utan endast att de än så länge har motstått våra försök att falsifiera dem och att det därför är ”rationellt” eller ”berättigat” att tillsvidare tro att de är sanna.²²

Vad man kan lära av vetenskaperna är alltså snarast vad man för närvarande bör tro eller vilka uppfattningar som för närvarande är berättigade. Är det verkligen rimligt att tro att filosofin kan säga något mer kvalificerat om detta än vad vetenskaperna redan har sagt eller kommer att säga? Jag tror inte det.

Låt oss då i stället se på det som Kim uppfattar som kunskapsteorins första uppgift: (1) att identifiera kriterier för berättigande. Här gäller det alltså att säga något *generellt* om vilka uppfattningar som är berättigade. Man kan väl anta att detta är något som man *inte* sysslar med inom de olika vetenskaperna. Därmed kunde det kanske vara en uppgift för filosofin.

Men hur ska filosofer bära sig åt för att identifiera kriterier för berättigande? En möjlighet är att de försöker formulera kriterier som så att säga sammanfattar eller beskriver det som finns mer eller mindre implicit i den vetenskapliga verksamhet som faktiskt förekommer inom olika områden. Men i så fall skulle ju filosoferna närmast bete sig som vetenskapshistoriker eller vetenskapssociologer. Många filosofer tänker sig nog att vetenskapsteoretiker snarare ska försöka åstadkomma något mer filosofiskt, t.ex. en ”rationell rekonstruktion” av den praxis eller de kriterier som faktiskt förekommer. Det kan förväntas innebära vissa filosofiskt motiverade förändringar i förhållande till praxis och vanliga föreställningar. Detta kan vara rimligt, men man ska nog inte tro att det går att dra en klar gräns mellan rationell rekonstruktion å ena sidan och vanlig vetenskaplig beskrivning å den andra.

Man kan jämföra detta med hur man resonerar för att identifiera kriterier för handlingsriktighet i normativ etik. Där är det inte fråga om att sammanfatta eller beskriva det som faktiskt finns mer eller mindre explicit i moralisk praxis; sådant brukar kallas för ”deskriptiv etik” eller också ingår det i vad sociologer och antropologer sysslar med. I normativ etik tycks det mer vara fråga om att reflektera över och eventuellt modifiera (innehållet i) sina egna moraliska intuitioner, samtidigt som

²¹Se t.ex. Barnes 1985.

²²Jämför även Bergström 2011.

man tar hänsyn till de argument som brukar förekomma för och emot de viktigaste av de kriterier som har föreslagits i den moralfilosofiska litteraturen. Här är man inte särskilt bunden av gängse moraliska föreställningar. Det är en helt öppen fråga om gängse moral i ett samhälle är acceptabel eller förkastlig. Den normativa etiken ska ge oss en utgångspunkt för att besvara sådana frågor på ett genomtänkt sätt.

I vetenskapsteori kan man inte på samma vis vara obunden av faktisk vetenskap. Vi kan inte gärna tänka oss möjligheten att filosofin kan visa att man inom vetenskaperna för det mesta har resonerat alldeles felaktigt. Skälet är väl att vetenskaperna utgör ett paradigmiskt exempel på rationalitet; visserligen är mycket vetenskapligt tänkande säkerligen rätt undermåligt, men sådant kan då visas vara dåligt utifrån gängse vetenskapliga bedömningsgrunder. Mindre revisioner kan väl förekomma inom ramen för en "rationell rekonstruktion", men de kan inte bli särskilt radikala. I själva verket tror jag att Kim håller med om detta. Han säger att de flesta filosofer – med undantag för skeptiker – antar att det sökta kriteriet på berättigande "ska lämna vår epistemiska situation på det hela taget oförändrad"; han anser att det sökta kriteriet för berättigad tro ska vara sådant att det vi är berättigade att tro i grova drag är detsamma som vi *tror* att vi är berättigade att tro.²³ Han tycks mena att detta inte ska vara en lycklig tillfällighet, utan att kriterierna ska väljas så att vi i stort sätt är berättigade att tro vad vi tror oss veta.

Detta visar att kunskapsteori inte är normativ i samma mening som normativ etik. Ingen begär att den normativa etiken ska komma fram till generella normer som innebär att vi på det hela taget bör göra just det som vi tror att vi bör göra – och/eller just det som vi faktiskt gör.

7. KATEGORISKA NORMER

Men kanske kan det ändå finnas utrymme även för vissa kategoriska normer om vad vi bör eller får tro. De instrumentella normer Quine talar om säger ju något om vad vi bör göra för att hitta hypoteser som möjliggör korrekta förutsägelser. Att göra korrekta förutsägelser är däremot enligt Quine något som karakteriserar vetenskaplig verksamhet. Han menar att det inte ligger något normativt i detta.²⁴ Men någon skulle ju kunna hävda att vi *bör* försöka göra korrekta förutsägelser eller att vi *bör* bedriva vetenskap eller att vi *bör* se till att våra uppfattningar om verkligheten är berättigade. Detta vore i så fall kategoriska normer.

²³ "... it is expected to turn out that according to the criteria of justified belief we come to accept, we know, or are justified in believing, pretty much what we reflectively think we know or are entitled to believe" (Kim 1988, s. 382).

²⁴Se Quine 1993, s. 34.

Emellertid tror jag inte att kunskapsteoretiker i allmänhet skulle anse att kategoriska normer av detta slag hör till kunskapsteorin. Snarare skulle man väl säga att de faller inom ramen för normativ etik – eller eventuellt tillämpad etik. Jag misstänker att även Kim skulle hålla med om detta.

Visserligen är det mest en fråga om ord om normer av detta slag skall räknas till den ena eller andra disciplinen, men de brukar i alla händelser inte förekomma i skrifter som klassificeras som kunskapsteori. Vilket återigen tyder på att kunskapsteori inte, som Kim påstår, är normativ i samma betydelse som normativ etik.

8. BERÄTTIGANDE OCH SANNING

Vi har hittills utgått från att Kim har rätt när han säger att ”berättigande” är ett normativt begrepp. Men detta är trots allt omstritt. En del filosofer – kanske till och med de flesta nu för tiden – menar att det begrepp ”berättigande” som ingår i begreppet ”kunskap” har att göra med det *sätt* på vilket en uppfattning har uppstått.²⁵ Om detta sätt i tillräckligt hög grad har en tendens att generera uppfattningar som är sanna, så är den aktuella uppfattningar berättigad, grovt uttryckt.

Det är uppenbart att om ”berättigande” tolkas på ett sådant sätt, så blir Kims argumentation ännu mindre övertygande. Men Kim kunde förstås hålla fast vid att man då har övergivit traditionell kunskapsteori. Det är väl i viss mening riktigt, men de som företräder ett icke-normativt begrepp ”berättigande” anser ju att de har goda argument för detta. Jag ska emellertid inte här ge mig in på någon mer detaljerad diskussion av dessa argument eller vad de kan anses leda till.

9. ”NORMERNAS” NORMATIVITET

Hur som helst kan vi konstatera att Kim har fel när han säger att kunskapsteorin är en normativ disciplin i lika hög grad, och i samma mening, som normativ etik. Men frågan är om den är normativ över huvud taget. Den kan visserligen innehålla en del normer – dvs. formuleringar som använder ord som ”bör” och ”får” – men dessa normer är i så fall instrumentella.²⁶ Och instrumentella normer är i sin tur mer eller min-

²⁵Jfr Steup 2010, avsnitt 2.1. Om ”berättigande” tolkas på detta sätt blir inte heller begreppet ”kunskap” normativt.

²⁶Kim hänvisar ju bl.a. till Descartes och hävdar att denne i sina *Betraktelser* finner att han bör förkasta många av sina tidigare uppfattningar. Såvitt jag förstår har Kim fel. Descartes finner sig inte tvungen att förkasta sina tidigare uppfattningar, men han inser att de *kan* vara falska och att han därför provisoriskt kan

dre likvärda med rent deskriptiva påståenden om orsakssamband eller statistiska samband.

För att visa detta kan vi resonera på följande sätt. Antag att du vill ha in frisk luft i rummet. Jag säger då: ”Du bör öppna fönstret.” Det låter ju som en norm, men i sammanhanget är det snarare en sorts upplysning om faktiska förhållanden. För egen del kan jag mycket väl strunta i vad du gör, och jag menar ju inte att du har någon sorts skyldighet att öppna fönstret. Jag påstår bara något som kan vara till hjälp för dig. Vad jag menar är: ”Du bör öppna fönstret, om du vill ha in frisk luft i rummet.” Detta är en instrumentell norm, och dess funktion är att ge dig information snarare än direktiv.

Exakt vilken information jag vill förmedla kan dock vara lite oklart. En möjlighet är att jag bara menar att du kommer att få in frisk luft i rummet, om du öppnar fönstret (eventuellt med den underförstådda reservationen att ”allt annat är lika”). Alltså ett påstående om ett orsaksförhållande. Men i just detta fall är det troligt att jag vill påstå lite mer än det. Jag antyder att alternativa metoder att få in frisk luft har effekter som du vill undvika. Att öppna dörren kan släppa in frisk luft, men det tar längre tid och tvingar dig därmed att andas dålig luft onödigt länge. Att slå sönder fönstret går lika fort som att öppna det, men då måste du senare bekosta reparation eller också stå ut med för mycket kyla. Och så vidare. Min instrumentella norm är alltså närmast en sorts opreciserad *sammanfattning* av de relevanta kausala uppfattningar jag har om hur du kan uppnå ditt mål. Det är ingenting särskilt normativt över detta.

Om de ”normer” som förekommer i kunskapsteori är en sorts deskriptiva påståenden eller hypoteser, som kan ändras över tiden i och med att våra empiriska teorier förändras,²⁷ så förklarar det också hur de kan ”baseras på” empirisk kunskap, utan att man gör misstaget att härleda ”bör” från ”är” i den mening som Humes lag förbjuder.

Slutsatsen av allt detta är alltså att även om kunskapsteorin innehåller en del påståenden som ser ut som normer, så är de egentligen inte några riktiga normer alls. Det finns alltså inte någon normativ kunskapsteori, trots att många tycks tro det.

---

anta att de är falska – tills han hittar något som inte kan betvivlas och från vilket andra sanningar sedan kan härledas. Visserligen kan man ju säga att han rekommenderar ett visst tillvägagångssätt – t.ex. att ifrågasätta allt som kan betvivlas – men detta är knappast en kategorisk norm; möjligen kan man säga att det är en hypotetisk eller instrumentell norm, som anger ett medel till att nå ett visst mål: säker kunskap. Jfr Descartes 1996.

²⁷Laudan uttrycker det så här: ”epistemic doctrines or rules are fallible posits or conjectures, exactly on a par with all the other elements of scientific knowledge” (Laudan 1990, s. 46).

LITTERATUR

- Barnes, Barry. 1985. *About Science*. Oxford: Clarendon Press.
- Bergström, Lars. 1996. Scientific Value. *International Studies in the Philosophy of Science*, vol. 10, nr 3, s. 189–202.
- Bergström, Lars. 2011. Poppers kunskapsteori. *Filosofisk tidskrift*, nr 1.
- Descartes, René. 1996. Beträktelser över den första filosofin (1641), urval i *Filosofin genom tiderna: 1600-talet 1700-talet*, utg. av K. Marc-Wogau. Stockholm: Thales.
- Kim, Jaegwon. 1988. What is "Naturalized Epistemology"? *Philosophical Perspectives*, vol. 2, Epistemology, s. 381–405.
- Laudan, Larry. 1990. Normative Naturalism. *Philosophy of Science*, vol. 57, s. 44–59.
- Quine, W. V. 1969. Epistemology Naturalized. I W. V. Quine, *Ontological Relativity and Other Essays*. New York: Columbia University Press, s. 69–90.
- Quine, W. V. 1981. *Theories and Things*. Harvard, Mass.: Harvard University Press.
- Quine, W. V. 1993. *Strävan efter sanning*. Nora: Nya Doxa.
- Steup, Matthias. 2010. Epistemology. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2010 Edition), utg. Edward N. Zalta.